

переборювати негативні впливи, давати простір позитивним. Але для цього необхідно, щоб особистість учителя найбільш яскраво, дієво і благотворно впливала на особистість учня. Це можливо лише за умови розумного, умілого, мудрого вихователя-наставника. 4. Об'єкт нашої праці – найтонші сфери духовного життя особистості, яка формується, – розум, почуття, воля, переконаність, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна тільки так само розумом, почуттям, волею, переконаністю, самосвідомістю. Найважливіші інструменти нашого впливу на духовний світ школяра – слово вчителя, краса навколишнього світу і мистецтва, створення обставин, в яких найяскравіше виражаються почуття – весь емоційний діапазон людських відносин. 5. Однією з найважливіших особливостей творчості педагога є те, що об'єкт його праці – дитина – повсякчас змінюється і сьогодні вже не така, як була вчора [10, с. 420]. Тому творчо зорієнтований педагог має це пам'ятати та обов'язково враховувати у власній практичній діяльності.

Висновки. Отже, вчитель – це творча особистість і тому цінується педагог-митець, педагог-творець, який не допустить одноманітності у своїй роботі, завжди знайде щось нове та оригінальне. Діяльність учителя – це духовна творчість, в якій – він художник, а виховання – мистецтво. І як художнику йому повинна бути надана свобода – свобода творчості. Педагогічну науку вчитель має сприйняти не тільки розумом, але й душею, опанувати природу психічних процесів, і переосмислити все, створити власну педагогіку, її діючу модель, її закони та закономірності, її методи.

У цілому, завдяки творчій діяльності людині вдається більш плідно реалізувати власні

потенційні можливості у суспільному житті, а це чи не першочергове завдання, що має здійснити особистість. І тільки той учитель досягне високих результатів у вихованні та навчанні учнів, який постійно працює над вдосконаленням власної професійної діяльності, постійно шукає нові шляхи розв'язання педагогічних проблем і їх творчого втілення в практику сучасної школи.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антоненць М.Я. Проблеми діяльності вчителя у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського монографія / М.Я. Антоненць. – 4-те вид., доповн. – К.: Четверта хвиля, 2010. – 216 с.
2. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
3. Сухомлинский В.А. Письма болгарскому учителю. О знаниях и умениях. Письмо 4 // ЦДАВО України. – Особистий фонд В.О.Сухомлинського. – Ф.5097. – Оп.1. – Спр. 594. – 29 арк., арк. 29
4. Сухомлинський В.О. Людина неповторна / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т.5. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 80-96.
5. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т.1. – К.: Радянська школа, 1976. – С. 401-637.
6. Сухомлинський В.О. На нашій совісті – людина / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т.5. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 203-217.
7. Сухомлинський В.О. Обережно: дитина! / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т.5. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 422-426.
8. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 391-626.
9. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т.3. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 5-279.
10. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т.2. – К.: Радянська школа, 1976. – С. 417-654.

УДК 378.046-021.68-051:502(09)

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧИТЕЛЯ У СВІТЛІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Ірина ЖОРОВА (Херсон)

У статті розглянуто теоретичні аспекти професійного розвитку вчителя крізь призму педагогічних поглядів В.О. Сухомлинського.

Ключові слова: професійний розвиток вчителя, самоосвіта, дослідницька діяльність, педагогічний досвід.

В статье рассмотрены теоретические аспекты профессионального развития учителя сквозь призму педагогических взглядов В.А. Сухомлинского.

Ключевые слова: профессиональный развитие учителя, самообразование, исследовательская деятельность, педагогический опыт.

Модернізація освітньої системи зумовлює оновлення вимог до вчителя, його компетентностей, умов педагогічної діяльності. Сучасний педагогічний працівник має швидко реагувати на зміни в освітньому середовищі,

розробляти і запроваджувати інноваційні методики навчання та виховання, впроваджувати у практику роботи навчальних закладів останні досягнення науки, реалізовувати національні традиції у вихованні молоді, що обумовлює

підвищення вимог до нього як особистості і професіонала.

Перманентність змін, що відбуваються в освітній галузі, на перше місце ставлять систематичну самостійну роботу педагога з розвитку професійної компетентності, поглиблення його теоретичних знань та практичних умінь. Адже для того, щоб навчати, вчителю самому необхідно постійно вчитись.

В історії вітчизняної педагогічної думки проблема професійного розвитку вчителя посідає одне з провідних місць. Фаховий та особистісний розвиток педагогічних кадрів розглядали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: Н. Гузій, Г. Данилова, Г. Маралов, Л. Мітіна, В. Сластьонін, Ю. Сліпич та ін. Питання професійного розвитку педагогів у системі післядипломної освіти розглядалися у працях В. Андрущенко, І. Зязюна, В. Олійника, Т. Сорочан та ін.

У наш час актуальність означеної проблеми є незаперечною, проте, потребує вивчення історико-теоретичний аспект даного питання, зокрема аналіз ідей видатних педагогів-класиків. У педагогічній спадщині В. Сухомлинського проблема фахового розвитку вчителів є однією з ключових, тому доцільним є звернення до аналізу педагогічного доробку цього видатного вченого.

Мета статті – розглянути професійний розвиток педагога у світлі педагогічної спадщини В. Сухомлинського.

У педагогічному словнику (1960 рік) учитель визначається як «спеціаліст, який здійснює навчально-виховну роботу з учнями... Його зусилля спрямовані на підготовку всебічно розвинених членів комуністичного суспільства, освічених та підготовлених до життя». Також зазначено, що у класовому суспільстві вчитель реалізує ідеї керуючого класу, а його положення у суспільстві визначається ступенем демократії системи народної освіти [7, 546].

Водночас більш ширший зміст діяльності вчителя вбачав В. Сухомлинський, який вважав, що «людина, яка зустрічається з учнями тільки на уроці – по одну сторону вчительського столу, а по іншу учні, – не знає дитячої душі, а хто не знає дитини, той не може бути педагогом. Для такої людини за семи печатками закриті думки, почуття та вподобання дітей... Важливе джерело виховання почуттів педагога – це багатогранні емоційні стосунки з дітьми в єдиному дружньому колективі, де вчитель – не тільки наставник, але і друг, товариш» [8, 30–33]. З огляду на це, зацікавленість викликає як розуміння ролі вчителя у формуванні особистості учня так і особливості професійного розвитку педагога.

У педагогіці, педагогічній психології професійний розвиток учителів досліджується,

по-перше, відповідно до схеми розгортання, становлення цього процесу (як поетапне, почергове проходження фахівцем певних періодів, стадій, фаз), по-друге, згідно зі структурою діяльності (поступова поява та зникнення сукупності способів, прийомів роботи, детермінованих певними цілями).

Л. Мітіна розуміє професійний розвиток учителя як «ріст, становлення, інтеграцію і реалізацію у педагогічній праці професійно значущих особистісних якостей та здібностей, знань і умінь, але головне – як активне якісне перетворення вчителем свого внутрішнього світу, що призводить до принципово нового його устрою та способу життєдіяльності [5, с. 15].

Спеціально організований особистісний і професійний розвиток педагогічних кадрів відбувається в закладах післядипломної освіти, але зрозумілим є те, що без усвідомленої потреби у розвитку, руху до удосконалення такий процес є неможливим. Тому особистісний і професійний розвиток педагогів, на думку В. Сластьоніна представляє собою процес інтеграції зовнішньої професійної підготовки та внутрішнього руху, особистісного становлення людини.

Професійний розвиток педагога відбувається за умови його неперервного самовдосконалення. Однак, як показує практика, не кожен вчитель може самостійно розробити програму професійного саморозвитку та реалізувати її в процесі педагогічної діяльності. Це призводить до хибних висновків щодо недоцільності та неефективності означеного процесу і зумовлює уповільнення (або припинення) професійного розвитку педагога. Тому сьогодні актуальним є питання педагогічного стимулювання вчителів, у якому першорядна роль відводиться керівникові навчального закладу.

Ця ідея також знайшла своє відображення у «Білій книзі освіти України» де акцентується на «... необхідності організації процесу безперервного професійного розвитку / саморозвитку фахівця, що детерміноване як соціальним чинником – задоволення потреби економіки в кваліфікованих спеціалістах, так і особистісним – конкурентоспроможність фахівця на ринку праці» [1, с. 38].

Наукові дослідження професійного розвитку педагога проведені Г. Даниловою доводять, що якість будь-якої діяльності пов'язана з людськими якостями конкретного спеціаліста. Виходячи з цього положення науковець розробила професійну модель педагога, до складу якої входять такі компоненти: компетентність, особистісна орієнтація, духовно-моральна культура, акмеологічна професійна позиція педагога. Запропонована акмеологічна модель насамперед передбачає розвиток

особистості, а вже потім її удосконалення в професійній діяльності [2].

Витоки означеної концепції професіоналізму педагога знаходимо у працях В. Сухомлинського, який на один щабель актуальності поряд з діяльнісною складовою ставив і особистісні якості педагога. Він вважав, що «Не страшна дидактична, методична недосвідченість учителя, прогалини в знаннях також на перших порах не страшні, якщо людина працює, охоплена жаждою знань» [9, 53].

Аналіз теоретичної спадщини видатного педагога В. Сухомлинського дає підстави стверджувати, що він, глибоко дослідивши професію вчителя, виділив ознаки педагога-професіонала, сформулював умови його ефективної роботи (любов до дітей, професійно-педагогічна спрямованість, теоретична підготовленість, загальна культура, усвідомлення важливості самоосвіти й систематичність, логічна послідовність, науковість у її здійсненні). Надзвичайно важливе значення в професійному становленні вчителя мають його ідейно-політичні й моральні якості, любов до дітей, терпимість і наполегливість, вимогливість і педагогічний такт.

Професійний досвід Василя Олександровича дозволив йому чітко визначити як умови, за яких відбуваються позитивні зміни у професійному й особистісному розвитку педагогів, так і деструктивні чинники такого процесу. Зокрема він вважав, що хороший учитель не завжди приходиться до школи з уже сформованими якостями, «...часто доводиться добирати людину, яка має лише відповідні дані... Потім починається копітка робота з цією людиною і вона стає хорошим учителем ...» [9, с. 50].

Продуктивність професійного життя педагога обумовлена інтелектуальним зростанням, постійним збагаченням, оновленням, поповненням, поглибленням та удосконаленням знань. Однак, небезпека духовного «окостеніння» загрожує педагогам з великим досвідом роботи не менше, а іноді навіть і більше ніж молодому вчителю. На думку В. Сухомлинського запобігти цьому може творчий педагогічний колектив та неперервна самоосвітня робота педагога. Оскільки саме вона являється системоутворюючим чинником та одним із найефективніших шляхів професійного розвитку педагога.

Сьогодні у галузі педагогічної науки є певні здобутки щодо визначення змісту та форм організації самоосвіти педагога. Зокрема науковці вважають, що поняття «самоосвіта» є багатоаспектним не лише за своїм змістом, а й за структурою, органічно поєднуючи в собі професійну підготовку вчителя і загальний розвиток особистості, що зберігає чітко

визначені цілі загального і професійного вдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності.

Співвідношення цих провідних цілей самоосвіти дає можливість конкретизувати необхідні умови її організації й підвищення ефективності в сукупності життєвих проявів виховання, охарактеризувати самоосвіту як цілісний процес, який, не обмежуючись набуттям професійного досвіду, передбачає різнобічне вдосконалення особистості.

Василь Олександрович вважав самоосвіту «життєдайним джерелом інтелектуального багатства, духовного життя педагога» [там само], визначаючи при цьому конкретне змістовне наповнення самоосвіти як самостійне оволодіння теоретичним матеріалом та практичними вміннями. В основі самоосвітньої діяльності – особисті зусилля вчителя, спрямовані на підвищення власної культури праці і, у першу чергу, культури мислення. Означений процес професійного саморозвитку передбачає не механічне поповнення знань, а перетворення наукових істин у живий досвід творчої праці. Метою самоосвіти, на глибоке переконання педагога-гуманіста, є збагачення ідейно-теоретичного рівня особистості вчителя; поглиблення знань у предметній сфері; оволодіння досягненнями психологічної й педагогічної науки та практики; підвищення загальної культури вчителя [3].

Василем Олександровичем був накопичений чималий досвід організації професійного й особистісного розвитку педагога. Важлива роль у цьому процесі відводилась книзі. Так педагогічний колектив Павлівської школи неодноразово збирався, щоб обговорити ту чи іншу книгу. Такий захід став одним із джерел збагачення духовного життя колективу. В. Сухомлинський підкреслював, що отримати найвищу інтелектуальну радість – спілкування з книгою – учень зможе лише в тому разі коли його духовний наставник сам закоханий у книгу. Як правило читання учнями книги супроводжувалось подальшим обговоренням з вчителем, що сприяло їх духовній єдності та створювало психологічний клімат, в якому виникає, розвивається та стверджується почуття радості пізнання.

Як директор школи він великого значення надавав відвідуванню й аналізу уроків. Як зазначав сам педагог-класик «Урок – у центрі уваги і турбот досвідченого директора. Досвід переконує, що відвідування й аналіз уроків – найважливіша робота директора; від її високого наукового рівня залежить дуже багато: інтелектуальне багатство життя педагогічного й учнівського колективів, методична майстерність педагогів, багатогранність запитів та інтересів вихованців» [9, с. 576 – 577].

Стимулювання професійного саморозвитку педагогів у Павлівській школі здійснювалось також шляхом популяризації передового педагогічного досвіду. Втім Василь Олександрович зауважував, що «досвід неможливо передати, якщо свідомістю того, хто хоче перейняти досвід, не оволодіває ідея, яка стала джерелом натхнення для творчої праці. А ідея може оволодіти свідомістю педагога тільки тоді, коли якісь залежності між педагогічними явищами помічені у своїй власній роботі та роботі товаришів. Коли усвідомлення цих залежностей спонукає шукати щось нове, думати над удосконаленням своєї майстерності» [4, с. 82]. Саме тому робота вчителів над розробкою педагогічних тем носила дослідницький характер, а її результати практично реалізовувались у навчально-виховному процесі школи.

Необхідною умовою ефективності самоосвітньої роботи, як важливої складової професійного розвитку педагога, є організація робочого часу з оптимальним розподілом навантаження. Так, у Павлівській середній школі Кіровоградської області було встановлено правило: вчитель упродовж тижня міг бути зайнятий після уроків не більше як двічі (методична робота, педагогічна рада тощо), оскільки «...вільний час учителя – це корінь, який живить джерела педагогічної творчості...» [6, с. 82].

Одним із ключових аспектів особистісного і професійного розвитку педагогів є дослідницька діяльність. В. Сухомлинський уважав, що «за своєю логікою, за філософською основою, за творчим характером педагогічна праця неможлива без елемента дослідження і насамперед тому, що кожна людська індивідуальність, з якою ми маємо справу, це певною мірою своєрідний, неповторний світ думок, почуттів, інтересів» [9, с. 471]. У Павлівській школі кожен учитель досліджував певну проблему навчально-виховного процесу, як от: моральні відносини в колективі школярів молодшого віку, діти з уповільненими процесами мислення, виховання нахилів у підлітків та ін.

Науково-теоретичні пошуки та професійний досвід В. Сухомлинського дозволяють виокремити основні принципи організації професійного розвитку педагогів:

- перетворення наукових істин у живий досвід творчої праці;
- інтеграція освіти та спеціальної педагогічної, психологічної і методичної підготовки;
- органічне поєднання професіональних якостей вчителя і вихователя;
- неперервна самостійна робота з розвитку професійної компетентності;

- єдність та взаємозв'язок теоретичної і практичної підготовки;

- спілкування з книгою як засіб професійного та загальнокультурного розвитку;

- наявність ідеї як стимулу самовдосконалення.

Творчо узагальнюючи здобутки педагогічної спадщини Василя Олександровича, приходимо до висновку, що необхідною передумовою професійного розвитку педагогів є внутрішня потреба у творчій праці, прагнення до постійного поповнення знань, бажання удосконалення. Саме такий учитель-професіонал здатний оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, сформувавши світогляд учнів та розвинути їхні здібності.

Перспективи подальшої наукової розробки означеної проблеми вбачаються у проведенні історіографічних досліджень в напрямку вивчення особливостей професійного розвитку вчителів та творче застосування кращого педагогічного досвіду в умовах сучасних освітніх процесів в Україні.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – К. : Інформаційні Системи, 2010. – 340 с.
2. Данилова Г.С. Теоретичний аналіз професіоналізму суб'єкта діяльності в контексті акмеології / Г.С. Данилова // Освіта і управління. – 2008. – Т.11. – №1. – С.35 – 46.
3. Ксьонзенко М.А. Проблема самовдосконалення вчителя в ретроспективному огляді праць видатних педагогів / М.А. Ксьонзенко / Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2009. – 2 (5) 2009. – С. 26–28.
4. Литвинюк Л. Гуманістичні підходи до стимулювання вчителів у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / Людмила Литвинюк / Витоки. Збірник науково-педагогічних і літературно-публіцистичних матеріалів. – 2004. – Випуск 2. – С. 81–83.
5. Митина Л. М. Психологія труда и профессионального развития учителя : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л. М. Митина ; Моск. психолого-соц. ин-т. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 320 с.
6. Наука управління загальноосвітнім навчальним закладом: Навчальний посібник / Т.М. Десятов, О.М. Коберник, Б.Л. Тевлін, Н.М. Чепурна. – Харків: Видавнича група «Основа», 2003. – 240 с.
7. Педагогический словарь: в 2 т. – М.: Академия педагогических наук, 1960. – Т. 2. – 1960. – 766 с.
8. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А. Сухомлинський – К.: Радянська школа, 1972. – 243 с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 4. – 1976. – 640 с.